

## ВІДГУК

**офіційного опонента на дисертацію Гавінської Олени Андріївни на тему «Підгалузі права в системі права сучасної України», представлену на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук зі спеціальності 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень**

**Актуальність теми.** Важливою рисою сучасного правового розвитку є фрагментація правового впливу, що є наслідком спеціалізації правових режимів і юридичної практики. Дослідники розрізняють нормативну, інституційну і просторову фрагментацію права, що відображають різні аспекти цього явища. Звертає на себе увагу той факт, що, не дивлячись на високий рівень актуальності проблеми фрагментації права, на загальнотеоретичному рівні вона практично не досліджувалася. Дисертація О. А. Гавінської якраз націлена на часткове подолання цієї прогалини, оскільки феномен підгалузей права є прямим і безпосереднім наслідком нормативної фрагментації сучасного права.

Традиційно підгалузі права визначають з точки зору їх співвіднесення з галузями права, і робиться припущення, що це певне утворення всередині галузей, яке охоплює певні споріднені правові інститути. Утім, таке типове пояснення має низку недоліків. Воно не дозволяє відшукати відповіді на такі питання: чому в одних галузях споріднені правові інститути утворюють підгалузі, а в інших — ні? Чому одні підгалузі поступово перетворюються на самостійні галузі права, а одні лишаються підгалузями навечно? У чому причина виникнення підгалузей права? Ці та багато інших питань усе ще лишаються невирішеними, хоча саме поняття підгалузі права використовується у вітчизняній юриспруденції багато десятків років.

Дисертаційне дослідження О. А. Гавінської ставить перед собою амбітну мету відшукати відповіді на ці питання. За своєю структурою, поставленою метою і методологією робота дійсно дозволяє констатувати, що обрана тема є

актуальною і такою, що вписується до сучасних трендів загальнотеоретичної юридичної науки.

**Зв'язок дисертаційного дослідження з науковими програмами, планами, темами.** Дисертаційне дослідження виконано відповідно до теми науково-дослідної роботи Національного університету «Одеська юридична академія» на 2011–2015 рр. «Теоретичні та практичні проблеми забезпечення сталого розвитку української державності та права» (державний реєстраційний номер – 0110U000671) та плану науково-дослідної роботи кафедри теорії держави і права «Наступність та оновлення як тенденція розвитку держави і права сучасної України».

**Наукові положення, за які здобувач заслуговує на присудження наукового ступеня.** Дисертаційне дослідження О. А. Гавінської містить низку положень, які свідчать про глибокий характер проведеного дослідження і містять ознаки наукової новизни.

По-перше, слід визнати свіжість обраної автором методологічної програми, в рамках якої відбувся її дослід підгалузей права. О. А. Гавінська справедливо наполягає на тому, що система права має розглядатися з акцентом на динаміці суспільної практики, типізації дій та норм, що її супроводжують. Це, з одного боку, надає можливість показати самостійний статус системи права як прояву системності права, вийти за рамки штучно створеного протиставлення системи права та системи законодавства, а з іншого боку – охарактеризувати систему права як комунікативну інтерсуб'єктивну конструкцію, що особливо актуально у зв'язку з дослідженням підгалузей українського права (с. 27–30). Така постановка проблеми дозволила дослідниці вийти за межі тих методологічних рамок, які зазвичай створювали перепони для теоретичного осмислення підгалузей права.

По-друге, дисертантка доволі вдало аналізує ті теоретичні проблеми, які оточують поняття підгалузі права. Вона підкреслює, що формування сучасного дискурсу підгалузі права перебуває у полоні кількох протиріч: з

одного боку, підгалузі права нечасто розглядаються у контексті статичної та динамічної системи права, у кращому випадку в літературі просто констатується їх існування в деяких галузях. З іншого боку, підгалузі права часто розглядаються у спільному контексті з комплексними галузями права, що не повною мірою відповідає їх місцю в системі сучасного права. Це дозволяє констатувати відсутність у підгалузях права визначеної термінологічної позиції, оскільки вони розглядаються не як самостійні феномени, а у зв'язку з іншими явищами правової дійсності, при цьому у термінологічно підпорядкованому контексті (с. 39–42). Виявлення цих проблем дозволяє авторці вийти до власного розуміння підгалузей права.

По-третє, дисертантка пропонує дефініцію підгалузі права, яка заслуговує на увагу й схвалення. На її думку, підгалузь права – це відносно автономна ціннісно-нормативна цілісність, що існує в рамках галузі права, об'єднує декілька споріднених правових інститутів та з урахуванням потреб юридичної практики прагне виокремитися в окремий напрямок правового регулювання (с. 42).

По-четверте, розгляд специфіки підгалузей права в дисертації відбувається з опорою на ідеї інституційної недостатності. О. А. Гавінська підкреслює, що підгалузь права, на відміну від галузі та інституту права характеризується інституційною недостатністю. Інституційна недостатність має мислитися як така дискретна категорія, яка використовується для оцінки автономності нормативного утворення, і є індикатором самостійності чи несамостійності такого утворення. Максимально інституційно достатніми є галузі права, мінімально – субінститути. Підгалузі права, порівняно з інститутами і субінститутами, мають найбільший потенціал щодо подолання інституційної недостатності на шляху до становлення окремих галузей права (с. 56–58).

По-п'яте, робота містить глибокий аналіз нормативної структури підгалузей права. Так, розглядаючи специфіку предмету правового регулювання підгалузей права, дисертантка зазначає, що формування

підгалузей права є свідченням фрагментації нормативного правового регулювання. Підгалузі виникають лише в складних галузях, що характеризуються неоднорідністю предмета правового регулювання або високим ступенем його складності (с. 76–80). При цьому О. А. Гавінська наполягає на тому, що ключовим фактором фрагментації галузевого предмету правового регулювання є правозастосовна практика. Для підтвердження цієї своєї тези дисертантка аналізує правові позиції Верховного Суду України, намагаючись встановити, яким чином вони вплинули на формування підгалузей права (с. 81–83).

По-шосте, авторка переконливо довела, що для підгалузі права характерним є застосування більше одного методу правового регулювання, з урахуванням специфіки регульованих відносин. Кожна підгалузь права характеризується використанням загального для відповідної галузі права методом, на додаток до якого з урахуванням специфічних рис предмету правового регулювання підгалузі права конструюється додатковий метод чи правовий режим. Взаємодія між родовим методом галузі права і додатковим методом підгалузі права відбувається на основі принципу субсидіарності: підгалузь права завжди має іманентно присутні елементи методу правового регулювання, який використовується як первинна система засобів правового регулювання. Коли цих засобів є недостатньо для врегулювання тих чи інших відносин, або ж коли має місце прогалина в праві, на основі принципу субсидіарності використовується родовий метод правового регулювання, характерний для тієї галузі права, до якої належить відповідна підгалузь (с. 87–93).

По-сьоме, у дисертації проведено аналіз підгалузевої диференціації у публічному і приватному праві, зокрема, надано характеристику різним підгалузям цивільного, господарського, конституційного, адміністративного тощо права.

**Достовірність і обґрунтованість результатів дослідження.**  
Дисертаційне дослідження є глибоким та ґрунтовним, заснованим на аналізі

автором 275 джерел, серед яких рівною мірою представлені як загальнотеоретичні праці, так і нормативні документи. Теоретичну основу дослідження склали праці дослідників, які присвятили свої роботи питанням системи права: Д. М. Азмі, С. С. Алексєєв, П. П. Богуцький, С. В. Бошно, В. В. Васильєв, Ю. Ю. Ветютнев, М. М. Вопленко, М. В. Воронін, К. В. Горобець, Л. М. Добробог, А. С. Довгерт, П. Б. Євграфов, Л. І. Заморська, Д. А. Керімов, Н. М. Крестовська, Г. П. Курдюк, Г. В. Мальцев, Л. Г. Матвєєва, О. С. Мельничук, Т. П. Мінка, В. С. Нерсєсянц, Ю. М. Оборотов, Н. М. Оніщенко, А. В. Поляков, С. П. Погребняк, В. М. Протасов, П. М. Рабінович, М. В. Разуваєв, В. П. Реутов, О. Ф. Скакун, Г. Є. Смелянець, О. Я. Сметаняк, В. В. Сорокін, О. О. Уварова, Є. О. Харитонов, В. И. Червонюк, В. А. Четвернін, А. А. Шаповалов, С. В. Шевчук та ін.

Результати дисертаційного дослідження належним чином опубліковані у п'яти фахових наукових статтях та апробовані на п'яти наукових конференціях.

Зміст автореферату повною мірою відображає основні положення дисертації.

**Практичне значення одержаних результатів.** Результати та висновки дослідження можуть використовуватися у: науково-дослідній діяльності — для подальших розробок у сфері нормативної фрагментації системи права та застосування інституційного підходу до аналізу таких нормативних утворень як інститути та галузі права, а також для осмислення впливу юридичної практики на формування системи права; правотворчій та правозастосовній сферах — для удосконалення нормотворчих, правозастосовних, правоінтерпретаційних процедур з урахуванням відмінностей підгалузей права від інших нормативних утворень; навчальному процесі — для удосконалення навчальних курсів «Теорія держави і права», «Проблеми теорії держави і права», «Методологія юридичної науки» та ін.

**Зауваження за змістом дисертації.** Представлена дисертація, безумовно, є якісним і глибоким дослідженням, в якому авторка досягла поставленої мети. Однак слід звернути увагу на ті аспекти роботи, які, як видається, потребують більш детального пояснення.

1. Авторка робить сміливий крок, коли долучає до свого дослідження поняття фрагментації права. Однак варто звернути увагу на недостатньо аргументованість такого застосування. Це поняття використовується в міжнародному праві, але там йому надається дещо інше значення, пов'язане з горизонтальною структурою міжнародно-правової системи, що може спричинювати ізоляцію різних правових режимів один від одного. Така небезпека не є типовою для внутрішньодержавного права, а тому тут слід застосовувати більш широкі інтерпретації фрагментації права. На жаль, О. А. Гавінська цього не робить. Між тим, з урахуванням того, що сам по собі феномен фрагментації права не був основним предметом дослідження, складно дорікнути авторці в тому, що це поняття було використано поверхнево чи недоцільно.

2. Однією з центральних тез представленої дослідження є те, що формування підгалузей права і їх перетворення на галузі пов'язується з існуванням запиту на це юридичної практики. Утім, хотілося б почути від дисертантки, чому це не спрацьовує з, наприклад, зобов'язальним чи речовим правом — підгалузями цивільного права? Чи, скажімо, з парламентським правом? Чи завжди наявність запиту юридичної практики є визначальним критерієм?

3. У підрозділі 1.3 авторка звертається до інституційного підходу до розуміння системи права в цілому й підгалузей права — зокрема. Він надає їй змогу долучити категорію інституційної недостатності до розкриття специфічних рис підгалузей права у їх порівнянні з галузями та інститутами права. У той же час напрочуд мало уваги приділяється системному підходу, який, як видається, мав би бути центральним у цьому дослідженні, адже його релевантність є очевидною.

**Загальний висновок щодо дисертації.** Висловлені зауваження значною мірою зумовлені складністю обраного для наукового пошуку предмету дослідження і не знижують загальної позитивної оцінки дисертації.

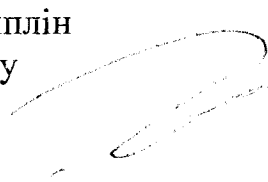
Дисертація О. А. Гавінської є завершеною науковою роботою, в якій вирішено важливу наукову проблему, а саме — формування сучасної загальнотеоретичної конструкції підгалузі права та визначення місця підгалузей права у системі права України. О. А. Гавінська обґрунтувала нові наукові положення, висновки, пропозиції та рекомендації в результаті вивчення та аналізу значної кількості джерел, спеціальної літератури з тематики дослідження. Дисертаційна робота виконана на високому теоретичному рівні, має ознаки наукової новизни і заповнює існуючу прогалину в юридичній літературі з проблематики підгалузей як структурних елементів системи сучасного права.

Дисертаційна робота О. А. Гавінської відповідає спеціальності 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень.

Викладене вище дозволяє зробити висновок, що за своїм змістом та науковою новизною кандидатська дисертація О. А. Гавінської «Підгалузі права в системі права сучасної України» відповідає вимогам Порядку присудження наукових ступенів, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567, а дисертантка заслуговує на присудження їй наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень.

**Офіційний опонент:**

кандидат юридичних наук, доцент,  
доцент кафедри загальноправових дисциплін  
Харківського національного університету  
внутрішніх справ



**І. М. Погрібний**

